

Krzysztof Kocurek

Katedra Finansów

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Rozwój regionalny – ujęcie systemowe

Streszczenie

W artykule zdefiniowano pojęcie regionu w aspekcie geograficznym, kulturalnym, socjologicznym, politycznym i ekonomicznym. Celem opracowania jest przedstawienie zagadnienia rozwoju regionalnego w ujęciu holistycznym. Systemowe podejście do tej kategorii jest warunkiem prawidłowej identyfikacji determinant i procesów zachodzących w rozwoju regionalnym. Tak złożony system przestrzenno-ekonomiczny podlega ocenie poprzez zmiany zachodzące w jego strukturze, uzależnionej od przyjętych warunków i od ustalonej na ich podstawie struktury celów. Diagnoza głównej tendencji zmian jest podstawą do określenia kierunków i charakteru przemian rozwojowych w regionie.

Słowa kluczowe: region, rozwój społeczno-gospodarczy, rozwój regionalny, polityka regionalna.

1. Wprowadzenie

Dynamiczny rozwój proregionalnej polityki gospodarczej Unii Europejskiej jest przesłanką podjęcia głębszej refleksji naukowej nad problemem regionalizacji i towarzyszących jej wyzwaniom na poziomie globalnym. Regionalistyczny nurt procesów integracji Unii Europejskiej przypisuje szczególną rolę regionowi jako terytorium, na którym wykształciły się sieci powiązań, zespoły sił i potencjałów umożliwiające rozwój społeczno-gospodarczy na danej przestrzeni. Badanie zmian procesu rozwoju regionu obejmuje wiele zjawisk i faktów, często bardzo zróżnicowanych i o niejednorodnym charakterze. Niezbędne wydaje się zatem takie

klasyfikowanie danych, aby wychwycić zależności i siłę wpływu każdego czynnika. Wykrywanie prawidłowości występowania podstawowych zjawisk społecznych i gospodarczych dla kolejnych formacji społecznych umożliwia oznaczenie następujących po sobie etapów czy faz rozwojowych. Niestety w rzeczywistości pojawiają się liczne zakłócenia procesów rozwoju oraz jego zniekształcenia, które mogą powodować przejściowe bądź trwałe deformacje lub dysproporcje strukturalne. W konsekwencji obserwuje się różne poziomy rozwoju, jak również okresy stagnacji czy regresu. Warto podkreślić, że kluczowe znaczenie w teorii rozwoju regionalnego mają koncepcje teoretyczne i badania dotyczące dynamiki rozwoju gospodarczego w układach regionalnych oraz czynników wyznaczających procesy tego rozwoju [Secomski 1987, s. 35–45]. Celem artykułu jest zaprezentowanie holistycznego ujęcia procesu rozwoju regionów, a także kształtowania polityki regionalnej. Metodyka badawcza oparta na analizie literatury przedmiotu z tej dziedziny została wzbogacona o krytyczną ocenę materiałów źródłowych odnoszących się do wyzwań, jakie stoją przed podmiotami kształtującymi politykę regionalną w dobie globalizacji.

2. Pojęcie regionu

Termin „region” jest różnie definiowany ze względu na dziedzinę, w której podejmowane są jego badania, natomiast samo słowo pochodzi od łacińskiego słowa *regio*, które oznacza okolicę, obszar, teren. O. Freeman wyróżnia następujące typy regionów: administracyjne, demograficzne, socjologiczne, ekonomiczne, polityczne, geograficzne, historyczne, kulturowe, językowe, wyznaniowe i etniczne [Freeman 1991, s. 2]. Nauki geograficzne definiują region jako obszar spójny wewnętrznie pod względem przestrzennym i o względnie jednolitym środowisku naturalnym. W ujęciu historyczno-geograficznym region jest obszarem jednorodnym, odróżniającym się od terenów przyległych określonymi cechami naturalnymi i posiadającym granice ukształtowane wskutek wydarzeń historycznych i procesów geologicznych [Węc 1994, s. 129]. W podejściu społeczno-kulturowym region jest postrzegany jako terytorium charakteryzujące się podobnym stylem życia jednostek go zamieszkujących. Tak zintegrowana społeczność z właściwym sobie modelem życia tworzy wspólnotę wynikającą z poczucia solidarności i zbliżonej sytuacji życiowej. Jednostka terytorialna zamieszkiwana przez określoną grupę ludzi wykazuje skłonność do integracji wokół wspólnie wyznawanych wartości kulturowych i religijnych. Postępująca integracja prowadzi do wykształcenia się świadomości regionalnej, która może w przyszłości być podstawą do dążeń autonomicznych, federalistycznych czy nawet niepodległościowych [Kwilecki 1992, s. 37–39]. W ujęciu politologicznym region jest przestrzenią,

w której stykają się konkretne interesy społeczności lokalnej oraz interesy abstrakcyjnie pojętego społeczeństwa globalnego, utożsamianego często z państwem i narodem. Obszar ten umożliwi osiągnięcie partnerskich relacji i rozwinięcie dialogu zarówno bezpośrednio z obywatelami, jak i z całym społeczeństwami lokalnymi. Staje się narzędziem komunikacji między obywatelami a władzą centralną, pomostem, który pozwala społeczności zamieszkującej dany teren wyrazić swoje pragnienia i nadzieje. Oczekiwania społeczne na szczeblu regionu są łatwe do określenia, w odróżnieniu od ogólnokrajowych dążeń. Mieszkańcy danego regionu oczekują od władz regionalnych podejmowania takich działań, które w efekcie przyniosą zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio realne korzyści dla mieszkańców, w krótkim i długim okresie [Tomaszewski 2007, s. 47–101]. W naukach ekonomicznych region ma związek z obszarem działalności człowieka i stanowi przestrzeń zjawisk gospodarczych oraz miejsce, w którym odbywa się wytwarzanie i produkcja. Specyfika działalności gospodarczej umożliwia wyróżnienie regionów: turystycznych, rolniczych, przemysłowych, górniczych. Z perspektywy teorii systemów region ekonomiczny uważa się za układ [Adamiak i in. 2001, s. 19]:

a) dysponujący zasobami czynników egzogenicznych i endogenicznych niezbędnych do prowadzenia określonych form działalności i wzajemnie powiązanych najczęściej na zasadzie sprzężenia zwrotnego,

b) ustrukturalizowany i hierarchiczny, ze względu na wewnątrz- i międzyregionalny podział pracy, funkcji i kompetencji decyzyjnych, w tym także ze względu na wewnętrzny podsystem regulacji, sterujący całym układem regionalnym,

c) zdolny do samodzielnego określania i wyboru oraz modyfikacji celów, jak również do zwiększania poziomu sprawności i stopnia zorganizowania,

d) zorganizowany celowo, czyli powołany do osiągnięcia określonych celów społeczno-gospodarczych, a w konsekwencji spełniający funkcje i realizujący zadania im służące,

e) wyodrębniony z otoczenia i pozostający pod wpływem otaczającego środowiska społecznego, ekonomicznego i przyrodniczego,

f) przekształcający czynniki w dobra i usługi, w celu osiągnięcia zaplanowanych rezultatów.

Podziału ekonomicznego regionów dokonuje się na podstawie wskaźników rozwoju gospodarczego, tj. nominalnej wartości produktu krajowego brutto na jednego mieszkańca, stopy bezrobocia, liczby turystów itp. Według A. Fajferka region ekonomiczny jest terytorialnym kompleksem produkcyjno-usługowym, odróżniającym się od otaczających obszarów swoistymi formami zagospodarowania i podlegający permanentnym zmianom [1966, s. 9]. Nauki ekonomiczne przedstawiają region jako przedmiot badań, obiekt poznania i instrument działania. W konsekwencji koncepcja regionu ekonomicznego pełni trzy zasadnicze

funkcje [Potoczek 2003, s. 11–39]: badawczą – opracowanie metodologicznych i metodycznych podstaw badań i studiów ekonomiczno-regionalnych, poznawczą – współdziałanie w postrzeganiu otaczającej rzeczywistości, aplikacyjną – formułowanie zaleceń i rekomendacji dla polityki regionalnej. W naukach prawnych termin „region” jest używany przede wszystkim w związku z problematyką podziału administracyjnego kraju. Na gruncie prawa jest definiowany jako jednostka podziału administracyjnego kraju o dużej powierzchni, znacznej liczbie ludności, obejmująca terytorium homogeniczne pod względem gospodarczym, geograficznym oraz komunikacyjnym [Kasznica 1947, s. 53]. Na skutek zmian zachodzących w otoczeniu konieczna była modyfikacja dotychczasowego rozumienia tego pojęcia, poprzez podkreślenie, że region jest „najwyższą jednostką organizacji terytorium państwa, bez względu na jego formę ustrojową, o relatywnie dużej powierzchni i dość znacznej liczbie ludności, stanowiącą obszar względnie jednolity z punktu widzenia gospodarczego, społecznego i kulturalnego, w ramach której prowadzona jest stosownie do potrzeb i uwzględniająca jej specyfikę samodzielna polityka gospodarcza, społeczna i kulturalna przez powołane do tego instytucje terytorialne” [Elżanowski, Maciołek i Przybysz 1990, s. 60]. Warto zauważyć, że ewolucja sposobu myślenia o regionach nie pozostała bez wpływu na zmiany w prawie europejskim, o czym szerzej w dalszej części pracy. Początkowo jedynym adresatem polityki prowadzonej na poziomie Unii Europejskiej było państwo, po zmianach uzupełniono ją o regiony. W efekcie postępującej integracji europejskiej stały się one prawdziwymi uczestnikami stosunków międzynarodowych. Wykorzystały możliwości i doskonale się zorganizowały w zmieniających się dynamicznie warunkach otoczenia, zarówno mikro, jak i makro. Stanowią istotne wsparcie dla działań podejmowanych przez państwo w procesie przemian zachodzących na danym terytorium [Tomaszewski 2007, s. 47–101]. Ze względu na interdyscyplinarny charakter pojęcia regionu szczególnie ważnego znaczenia nabiera wizja obszaru idealnego. Koncepcja regionu kompleksowego opisuje jednostkę terytorialną, która będąc regionem administracyjnym, spełnia jednocześnie konieczne warunki, aby uznać ją za region ekonomiczny oraz socjologiczny, co w konsekwencji sprzyja tożsamości z krainą geograficzną, oraz obszar o wspólnej historii. Spełnienie wskazanych warunków w praktyce jest jednak nieosiągalne, choć warto przy tworzeniu podziałów terytorialno-administracyjnych uwzględniać wewnętrzną spójność i jednorodność danego obszaru [*Podmiotowość społeczności lokalnych...*, 1996].

3. Rozwój regionalny

Pod pojęciem rozwoju regionalnego należy rozumieć całokształt bieżących i wieloletnich zmian oraz strukturalnych przeobrażeń społeczno-gospodarczych, które przebiegają w zróżnicowanych warunkach w kolejnych formacjach społecznych, przynosząc w efekcie postęp społeczny i ekonomiczny danego obszaru. Dynamika, struktura i inne właściwości tego postępu są obrazem osiągniętego rozwoju, mierzonego za pomocą różnych wskaźników czy mierników ilościowych i jakościowych. Zróżnicowane cechy procesów rozwojowych są przedmiotem badań oraz ocen i wymagają dokładniejszego pomiaru i opisu. Z tego względu zastosowanie jednego wskaźnika syntetycznego wydaje się mało rozsądne. Konieczne jest bowiem posługiwanie się bardzo rozwiniętym zestawem mierników szczegółowych opisujących badaną rzeczywistość w istotnych dla jej zrozumienia wymiarach. Kluczowymi cechami dominującego ujęcia rozwoju było więc traktowanie go jako procesu zmian o charakterze teleologicznym, jednolitym, linearnym, normalizującym i instrumentalnym [Sobala-Gwosdz 2005, s. 27–40].

Termin „rozwój regionalny” odnosi się do [Kudłacz 1999, s. 9–14]:

- sfery realnej poprzez zróżnicowanie w poziomie i dynamice rozwoju między poszczególnymi obszarami i wewnątrz nich, a także uwarunkowania, stymulanty oraz bariery rozwoju regionalnego oraz mechanizmy rozwoju regionalnego,
- sfery regulacyjnej poprzez koncepcje i politykę rozwoju regionalnego.

Rozwój regionu można także rozumieć jako zespół zmian dokonujących się na obszarze danej jednostki terytorialnej, w wyniku których następuje wzbogacenie elementów jej struktury wewnętrznej i umocnienie relacji zachodzących między tymi elementami. Należy zauważyć, że rozwój każdego regionu jest sumą wielu czynników, różnych aspektów zachodzących zmian. Wewnętrzna zależność determinant, na zasadzie substytucji lub komplementarności, w skrajnych przypadkach pozostawania w relacjach wzajemnie się wykluczających bądź neutralnych, w dużym stopniu decyduje o tempie przemian i poziomie rozwoju regionu. Najistotniejszym zagadnieniem z tym związanym jest analiza zmian zachodzących w gospodarce. Przekształcanie czynników i zasobów w dobra i usługi stanowi podstawę do stymulowania wzrostu gospodarczego. Zwiększenie ilości oraz poprawa jakości produkowanych dóbr i świadczonych usług przekłada się na zmiany w sposobie i poziomie życia mieszkańców danego obszaru. Wzrost gospodarczy oddziałuje na rozwój społeczny, który jest drugim z aspektów rozwoju regionalnego. Obejmuje on trudne do opisanie zmiany zachodzące w sferze międzyludzkich relacji i w strukturze społeczności regionalnej. Poziom i dynamika procesu rozwoju społecznego są pośrednio określane poprzez zmiany w strukturze konsumpcji oraz w dostępie do urzędzeń i instytucji świadczących usługi zaspokajające potrzeby społeczne i wpływające na rozwój osobowości czło-

wieka. Kolejnym ważnym aspektem rozwoju regionu jest także postęp techniczny i technologiczny. Jego oznaką jest jakość i nowoczesność świadczonych usług i produkowanych towarów, pozwalających na coraz pełniejsze, bardziej racjonalne wykorzystanie zasobów i czynników wytwórczych w regionie. Kolejnym ważnym aspektem jest wzajemna wymiana między społeczeństwem a otaczającym je środowiskiem przyrodniczym, co ma swój wyraz w ekorozwoju. Rozwój regionalny obejmuje zmiany zachodzące jednocześnie we wszystkich omawianych obszarach. W efekcie specyfika regionu i jego rozwój wymagają systemowego podejścia, łącznego ujmowania wymienionych aspektów, ale również powiązania ich z zasadą tzw. ładu przestrzennego. Taki sposób wykorzystania przestrzeni i rozmieszczenia w niej instytucji społecznych i obiektów gospodarczych w powiązaniu z przyjętymi celami rozwoju regionalnego umożliwia zaznaczenie „wielowymiarowości” danego obszaru i jest kluczowy w procesie analizy regionalnej [Adamiak i in. 2001, s. 25–30].

4. Reorientacja polityki regionalnej

Omawiając problematykę rozwoju regionalnego, nie sposób nie odnieść się do polityki regionalnej, która w aktualnym ujęciu rozumiana jest jako całość działań podejmowanych w regionach przez władze publiczne, podmioty gospodarcze, różne instytucje oraz organizacje, mających na celu zwiększenie konkurencyjności gospodarki regionu, zdynamizowanie rozwoju w regionach oraz redukcja przestrzennych dysproporcji rozwoju. Natomiast głównym celem polityki regionalnej Unii Europejskiej jest zwiększenie spójności społecznej i ekonomicznej na jej obszarze.

Obecna polityka regionalna opiera się na koncepcjach rozwoju ukierunkowanych na terytorium. Nacisk położony jest na otoczenie niematerialne, tzn. tworzenie i promowanie powiązań sieciowych. Takie stymulowanie niematerialnych zasobów instytucjonalnych jest odejściem od tradycyjnych podejść do kwestii rozwoju regionalnego w kategoriach optymalnej alokacji zasobów na rzecz procesów kreacji nowych wartości. Termin „terytorium” jest szerszy niż „przestrzeń fizyczna” rozumiana jako miejsce lokowania działalności gospodarczej. Obejmuje on społeczeństwo zamieszkujące dany obszar, funkcjonujące na nim organizacje, instytucje, inne podmioty, powiązane siecią wzajemnych relacji i stosunków międzyludzkich. Niewykorzystanie bądź stosowanie w sposób nieprawidłowy zgromadzonej energii, wiedzy i kwalifikacji często jest przyczyną braku konkurencyjności regionu na międzynarodowym rynku. Uaktywnienie endogenicznego potencjału poprzez pobudzenie zachodzących w sieci interakcji

między podmiotami i sterowanie nimi umożliwi pełne wykorzystanie kapitałów i umiejętności tkwiących w zasobach [Pietrzyk 2004, s. 16–32].

Warto podkreślić, że polityka regionalna i programowanie regionalne w wysoko rozwiniętych krajach europejskich skierowane są na stymulowanie oddolnych inicjatyw gospodarczych na poziomie regionalnym i lokalnym, wspieranie rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw, promowanie prywatyzacji sektora publicznego, rozwój infrastruktury oraz pomoc wybranym obszarom problemowym [Szlachta 1993, s. 76–77].

W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat w polityce regionalnej dokonano znaczącej reorientacji. Nie sprawdził się scentralizowany paradygmat rozwoju regionalnego oparty na wyłącznej kompetencji władz centralnych do prowadzenia polityki gospodarczej poprzez interwencjonizm państwowy oraz podejmowanie działań mających na celu niwelowanie różnic w rozwoju poszczególnych regionów. Dominująca przez 30 lat po II wojnie światowej koncepcja została zakwestionowana. Już w latach 70., a ostatecznie w latach 80. XX w. intensywny rozwój powiązań sieciowych i przyśpieszenie postępu technologicznego doprowadziły do sformułowania nowej koncepcji polityki regionalnej. Modyfikacja obejmowała wiele aspektów, począwszy od dostrzeżenia licznych podmiotów, zmiany celów i wprowadzenia adekwatnych do nowych możliwości narzędzi [Pietrzyk 2004, s. 16–24].

Programowanie rozwoju regionalnego wiąże się także z koncepcją polityki przestrzennego zagospodarowania kraju i jest instrumentem polityki regionalnej prowadzonej przez państwo. Strategiczne cele przestrzennego zagospodarowania kraju są rozwinięciem długookresowych celów rozwoju społeczno-gospodarczego. Nawiązują do cech i walorów danego obszaru oraz zapewniają budowę struktur przestrzennych, zgodnie z kluczowymi na poziomie krajowym dokumentami planistycznymi. Systemowe podejście do kształtowania ładu społecznego, przestrzennego, ekologicznego i ekonomicznego jest warunkiem budowy kompleksowej wizji rozwoju regionu [Szymła 2000, s. 93–100].

We współczesnym podejściu do zagadnienia rozwoju regionalnego za jego główny czynnik sprawczy powszechnie uznaje się uaktywnianie wewnętrznych zasobów danego obszaru. Wykorzystanie endogenicznego potencjału jest możliwe przy mobilizacji regionalnych i lokalnych podmiotów (władz samorządowych, podmiotów gospodarczych, organizacji i stowarzyszeń). Taki oddolny sposób zapewnienia dynamiki rozwoju opierający się na kapitałach endogenicznych i całej zakumulowanej wewnętrznej, choć różnej w skali przestrzennej energii obejmuje zbiorowości terytorialne charakteryzujące się pewną spójnością. Rozwój regionalny i lokalny oznaczają ujęcie rozwoju uwzględniające zachowania i postawy gotowości do wzięcia odpowiedzialności za własny region, poparte zaangażowaniem ogółu wspólnoty lokalnej. Dodatkowo należy zwrócić uwagę, że w rozwoju

regionalnym nacisk położony jest na holistyczne podejście do zagadnień rozwojowych. Oprócz aspektów ekonomicznych istotne znaczenie mają także społeczne, kulturowe, ekologiczne, polityczne i inne czynniki rozwoju. Działania jednorazowe, skoncentrowane na pojedynczych obszarach czy zjawiskach, są dalece niewystarczające – niezbędne jest systemowe podejście, całościowy plan działania, który może zostać zapisany w formie dokumentu strategicznego rozwoju terytorium [Pietrzyk 2004, s. 32–42].

Prowadzona polityka gospodarcza jest silnie powiązana z procesem programowania rozwoju regionalnego. Integralny związek tych dwóch obszarów wynika z faktu, że przedmiotem programowania, a jednocześnie podmiotem programów rozwojowych jest region, którego rola jest znacznie ważniejsza po wprowadzeniu reformy terytorialnej. Jest to jednostka podziału administracyjnego kraju z władzą samorządową działająca na rzecz i w imieniu danej społeczności terytorialnej, współpracująca z przedstawicielstwem władz rządowych w terenie [Kudłacz 1999, s. 9–14].

Wraz z reformą terytorialną istotną rolę w polityce regionalnej zaczęły odgrywać władze terytorialne, które stały się kluczowym podmiotem w procesie ukierunkowywania kapitału lokalnego i definiowania miejsca regionu w kontekście krajowym i międzynarodowym. W wyniku zaostżenia konkurencji na globalnym rynku nastąpiło przeformułowanie celów polityki regionalnej. Obecnie nacisk położony jest na łączenie ujęcia Prospójnościowego, czyli redukcji dysproporcji przestrzennych rozwoju, z ujęciem prokonkurencyjnym. Pogodzenie tych dwóch podejść jest jak najbardziej uzasadnione, gdyż wyrównywanie różnic w rozwoju samoistnie przyczynia się do procesów stymulujących wzrost, w efekcie zwiększając konkurencyjność regionów. Nierówności w poziomie dochodów i odsetku bezrobotnych, jak również w zakresie dostępnej infrastruktury, zasobów pracy, stanu środowiska itp. stanowiące mikro- i makrootoczenie, w jakim działają organizacje i władze samorządu terytorialnego, stanowią główny przedmiot zainteresowania polityki regionalnej. Redukowanie różnic dotyczy niwelowania dysproporcji pomiędzy regionami, w tym ich wewnętrznymi potencjałami rozwoju. Warto zauważyć, że nawet w prężnie rozwijających się regionach istnieją obszary nędzy i ubóstwa, podobnie sytuacja wygląda w regionach ubogich, gdzie widoczne są nieliczne obszary dobrobytu. Dobrym przykładem są duże aglomeracje miejskie stanowiące bieguny wzrostu dla swoich regionów. Konieczne zatem wydaje się kreowanie polityki regionalnej uwzględniającej zróżnicowanie pomiędzy miastami a obszarami wiejskimi, pomiędzy aglomeracjami i obszarami peryferyjnymi [Pietrzyk 2004, s. 16–32].

5. Zakończenie

We współczesnym świecie region i jego rozwój stanowią przedmiot coraz większego zainteresowania nauk społecznych i humanistycznych. Literatura dotycząca tego zagadnienia dogłębnie opisuje procesy i zmiany zachodzące w tym zakresie. Wskazuje pewne obszary problemowe, sygnalizuje wyzwania, które stają się punktem wyjścia do dalszych badań. Reasumując, należy zauważyć, że polityka regionalna przeszła znaczącą ewolucję, gdyż dostrzeżono wielopodmiotowość w regionie (kiedyś aktywne były tylko władze centralne, teraz także władze samorządowe, instytucje, przedsiębiorstwa), jak również konieczność formułowania uzupełniających się celów – jak np. ograniczanie społeczno-gospodarczych nierówności przestrzennych, stymulowanie konkurencyjności, podnoszenie wskaźników dotyczących zatrudnienia i jakości życia, kreowanie unikatowych zasobów w regionie – oraz zastosowania różnych instrumentów – oparcie rozwoju na potencjale i energii endogenicznej przy jednoczesnym jej kreowaniu, kształtowaniu, monitorowaniu, a nawet korzystaniu z propozycji i koncepcji władz krajowych [Pietrzyk 2004, s. 16–32].

Literatura

- Adamiak J. i in. [2001], *Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym. Problemy teorii i praktyki*, Dom Organizatora TNOiK, Toruń.
- Elżanowski M., Maciołek M., Przybysz P. [1990], *Region jako instytucja prawnoustrojowa*, „Państwo i Prawo”, nr 8.
- Fajferk A. [1966], *Region ekonomiczny i metody analizy regionalnej*, PWE, Warszawa.
- Freeman O. [1991], *Regionalizacja w Europie Zachodniej*, Seria: Demokracja Lokalna w Europie – Doświadczenia Praktyczne, nr 4, Europejska Agencja Wspierania Samorządów Lokalnych, Warszawa.
- Kasznica S. [1947], *Polskie prawo administracyjne. Pojęcia i instytucje zasadnicze*, Księgarnia Akademicka, Poznań.
- Kudłacz T. [1999], *Programowanie rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kwilecki A. [1992], *Region i badania regionalne w perspektywie socjologii*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, nr 2.
- Pietrzyk I. [2004], *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Podmiotowość społeczności lokalnych. Praktyczne programy wspomaganie rozwoju* [1996], red. R. Cichocki, Wydawnictwo Media G-T, Poznań.
- Potoczek A. [2003], *Polityka regionalna i gospodarka przestrzenna*, Agencja TNOiK i Centrum Kształcenia i Doskonalenia Kujawscy, Toruń.
- Secomski K. [1987], *Teoria regionalnego rozwoju planowania*, PWE, Warszawa.

- Sobala-Gwosdz A. [2005], *Ośrodki wzrostu i obszary stagnacji w województwie podkarpackim*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Szlachta J. [1993], *Rozwój regionalny Polski w warunkach transformacji gospodarczej*, Friedrich Ebert-Stiftung, Warszawa.
- Szymła Z. [2000], *Determinanty rozwoju regionalnego*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Tomaszewski K. [2007], *Regiony w procesie integracji europejskiej*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Węc J.J. [1994], *Regionalizacja w państwach Unii Europejskiej (Republika Federalna Niemiec, Belgia, Włochy, Hiszpania)*, „Przegląd Zachodni”, nr 2.

Regional Development – A Systems Approach

The starting point for the deliberations in this article is a definition of a region from the point of view of geographic, cultural, social, political and economic aspects, followed by a description of the concept of regional development. The article raises questions about the overall approach to the process of changes taking place in a given territory. It also explains the issue of regional policy reorientation. The aim of the article is to analyse the concept of regional development and the main challenges that lay before it.

Keywords: region, socio-economic development, regional development, regional policy.